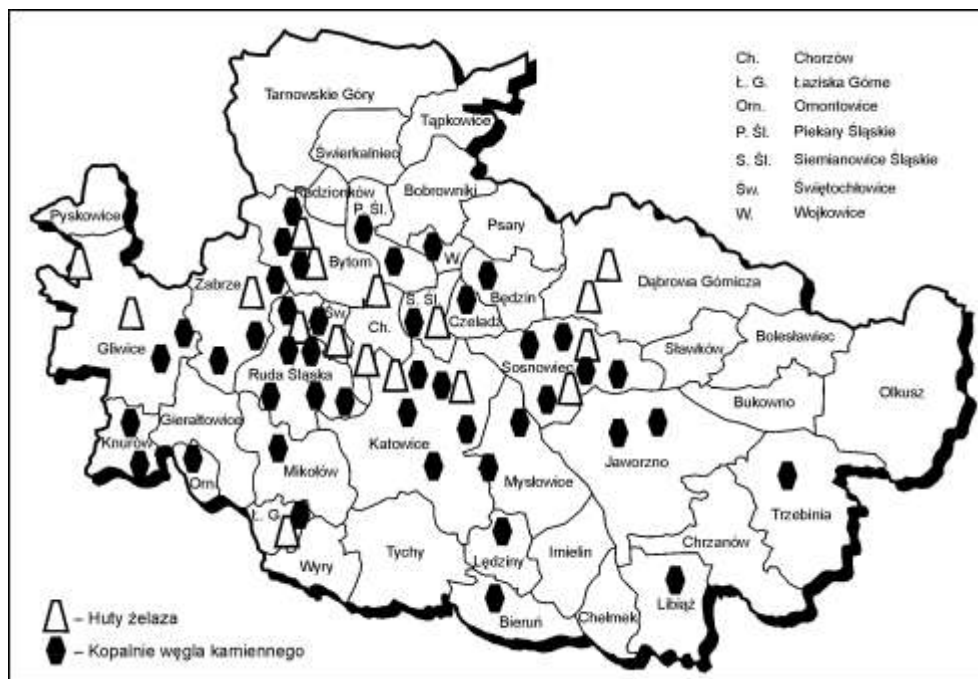

KRZYSZTOF WIEDERMANN
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Wybrane problemy kształtowania się nowej struktury przemysłowej na obszarze GOP

Od ponad dwustu lat na obszarze dzisiejszego Górnosląskiego Okręgu Przemysłowego dominował model gospodarki opartej na węglu. Tworzone na tym terenie przedsiębiorstwa wykształciły strukturę przemysłową zdominowaną przez „przemysł ciężki”, w którym najważniejszą rolę, mierzoną zarówno liczbą pracujących, majątkiem trwałym, jak i wartością sprzedaną produkcji, odgrywało górnictwo węgla kamiennego, hutnictwo żelaza, koksownictwo i energetyka (ryc. 1).

Ryc. 1. Rozmieszczenie kopalń węgla kamiennego i hut żelaza na obszarze GOP-u przed 1990 rokiem

Źródło: opracowanie własne

Na obszarze Górnosląskiego Okręgu Przemysłowego problemy ekonomiczne przedsiębiorstw wynikające z niedostosowania do warunków rynkowych po transformacji gospodarczej lat dziewięćdziesiątych XX wieku były szczególnie nasilone, ze względu na dużą liczbę zakładów oraz strukturę gospodarczą regionu.

PRZEKSZTAŁCENIA STRUKTURALNE PRZEDSIĘBIORSTW

Zmiana warunków gospodarczych po 1989 roku spowodowała reorganizację przedsiębiorstw (Tkocz 2001, Wiedermann 2002). Dotyczyło to zarówno przekształceń wewnętrznych firm, jak i zmian w powiązaniach z podmiotami zewnętrznymi. Jednym z elementów przemian organizacyjnych był proces outsourcingu, tzn. podzlecenia części produkcji i usług firmom zewnętrznym. Najczęściej były to przedsiębiorstwa, które wcześniej funkcjonowały jako zakłady firmy macierzystej, a w wyniku restrukturyzacji organizacyjnej uzyskiwały własną osobowość prawną. Najczęściej wyodrębniano zakłady usługowe, takie jak: transport wewnętrzny i zewnętrzny, jednostki remontowe, porządkowe i świadczące usługi socjalne. Ich dotychczasowa działalność rozszerzała się na inne przedsiębiorstwa, co zapewniało większe możliwości rozwoju. Proces usamodzielniania poprzez tworzenie nowych przedsiębiorstw z czasem objął również wydziały produkcyjne.

Restrukturyzacja organizacyjna przedsiębiorstw sprzyjała też możliwości pozyskania kapitału zewnętrznego. Dla wyodrębnionych zakładów łatwiej było znaleźć inwestora. Najczęściej przedsiębiorstwa posiadały w tych jednostkach część udziałów bądź akcji, przez co zyski tam generowane mogły być do nich odprowadzane.

Ogrom wydatków związanych z modernizacją technologiczną i dostosowaniem asortymentu produkcji do wymogów rynku wymagał poniesienia znacznych nakładów kapitałowych. Przedsiębiorstwa będące wcześniej własnością państwa nie mogły liczyć na wystarczające dotacje ze względu na ograniczony budżet. Z wypracowanych przez siebie środków oraz z zaciągniętych kredytów rozpoczęły przekształcenia. Po pewnym czasie okazało się, że część z przedsiębiorstw nie jest w stanie samodzielnie ukończyć procesu modernizacji i konieczne jest wniesienie kapitału zewnętrznego. Zaistniała potrzeba przynajmniej częściowej prywatyzacji tych przedsiębiorstw.

Do zmian organizacyjnych należą także zmiany w sposobie sprzedaży. Gospodarka wolnorynkowa wymusiła rozbudowę komórek zajmujących się zbytem towarów i powstanie działów marketingu, badających zapotrzebowanie rynku oraz wynajdujących nisze popytowe w zakresie sprzedawanych wyrobów. Część firm utworzyła własne sieci dealerów zajmujących się sprzedażą.

Trochę odmienny problem stanął przed miejscowym przemysłem wydobywczym. O ile bardzo kosztowne przemiany modernizacyjne oraz nowe inwestycje stanowią do dzisiaj kluczowy problem dla dalszego rozwoju hutnictwa, energetyki, przedsiębiorstw przemysłu metalowego itd., o tyle dla górnictwa największym problemem jest duża nadprodukcja węgla. Przekształcenia w tym dziale wiążą się z dużymi kosztami społecznym w związku z konieczną redukcją zatrudnienia. Stąd w programach przemian dla górnictwa największy nacisk kładzie się na łagodzenie sytuacji społecznej, co sprowadza się do propozycji

odpraw górniczych, przejść na wcześniejsze emerytury, aktywizacji zawodowej, szkoleń i przekwalifikowania dotychczasowych pracowników kopalń.

NAPŁYW NOWYCH INWESTYCJI PRZEMYSŁOWYCH

Procesy transformacji gospodarczej regionu śląskiego pociągnęły za sobą duże bezrobocie strukturalne. Rozwiązanie tego problemu wymaga podjęcia działań administracyjnych na różnych szczeblach, wspomagających napływ nowych inwestycji. Korzyści z tych inwestycji to głównie stworzenie nowych miejsc pracy oraz zmiana struktury przemysłu poprzez transfer wiedzy i nowoczesnych technologii. W działania zarówno promocyjne, jak i oferowanie konkretnej pomocy dla inwestorów zaangażowali się decydenci miast, lokalni liderzy, istniejące tu instytucje i ośrodki badawczo-rozwojowe oraz administracja państwowa. Efektem tych działań było utworzenie szeregu instytucji wspierających napływ do tego obszaru nowych inwestycji. Wśród nich najważniejsze to:

- Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna,
- regionalne i lokalne agencje rozwoju regionalnego,
- parki technologiczne,
- inkubatory przedsiębiorczości.

Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna została utworzona 18 czerwca 1996 roku na powierzchni 827,6 ha. Na obszarze Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego obejmuje trzy podstrefy: gliwicką, sosnowiecko-dąbrowską i tyską. Poza tym obszarem istnieje jeszcze jastrzębsko-żorska podstrefa KSSE. Celem jej funkcjonowania jest promocja gospodarcza regionu, stworzenie zachęt ekonomicznych dla dużych, strategicznych inwestorów, stworzenie nowych miejsc pracy oraz restrukturyzacja istniejącego przemysłu. W ramach ulg dla inwestorów wprowadzono zwolnienie całości dochodu z opodatkowania podatkiem dochodowym przez 10 lat i 50% dochodu przez kolejne 5 lat, jeżeli wydatki inwestycyjne na terenie strefy przekroczą 2 mln ECU.

Od 1 stycznia 2001 roku przepisy dotyczące korzystania z ulg podatkowych zostały dostosowane do uregulowań przyjętych w krajach członkowskich Unii Europejskiej. W tym celu została uchwalona ustawa o warunkach udzielania i nadzorowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców oraz znowelizowana ustawa o specjalnych strefach ekonomicznych. Inwestor ma obecnie możliwość skorzystania z regionalnej pomocy inwestycyjnej, co oznacza zwolnienie z podatku dochodowego w wysokości do 50% wartości początkowych nakładów inwestycyjnych lub z regionalnej pomocy na zatrudnienie związanej z nowymi inwestycjami, gdzie zwolnienie z podatku wynosi do 50% kosztów pracy poniesionych przez inwestora w ciągu 2 lat.

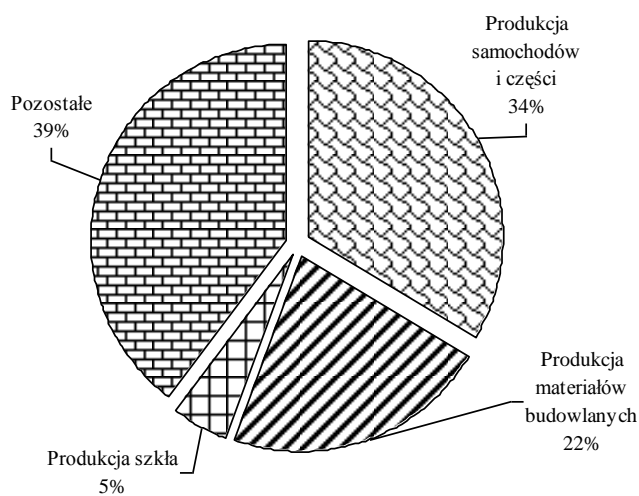
Struktura nowych inwestycji przemysłowych (ryc. 2, 3) cechuje się pewną dynamiką czasową, jak i zróżnicowaniem przestrzennym w zależności od lokalizacji danej podstrefy. W pierwszym okresie funkcjonowania do strefy zaczęły napływać inwestycje głównie z branży motoryzacyjnej. Miało to szczególnie duże nasilenie na obszarach podstrefy gliwickiej i tyskiej (tab. 1).

Tabela 1. Rozmieszczenie nowych inwestycji przemysłu motoryzacyjnego w KSSE

Lp.	Przedsiębiorstwo	Rodzaj działalności	Powierzchnia (ha)
podstrefa gliwicka			
1	Opel Polska GM	produkcja samochodów	73,10
2	SILS Centre Gliwice*	branża motoryzacyjna	
3	Sapa Autoplastics	produkcja elementów plastikowych do samochodów	4,30
4	HP Polska	produkcja elementów wygłuszających do samochodów	2,50
5	Autorobot Strefa	produkcja linii do zgrzewania	2,50
6	Fabryka Plastików Gliwice	produkcja elementów plastikowych do samochodów	3,00
7	Lucas Varity Braking Systems Polska TRW	produkcja zespołów pomp hamulcowych	6,50
8	COMBI	galanteria samochodowa	0,47
9	JMS	branża motoryzacyjna	2,44
10	Teneco Automotive Eastern Europe	produkcja amortyzatorów i tłumików	10,52
11	Automotosystems	branża motoryzacyjna	0,99
podstrefa tyska			
1	Delphi Polska Automotive Systems	produkcja elektroniki samochodowej	11,21
2	VAB	produkcja wytłoczek karoseryjnych	5,04
3	Isuzu Motors Polska	produkcja silników samochodowych	34,53
4	Lear Corporation Poland II	branża motoryzacyjna	11,76
5	Butz-leper Polska	branża motoryzacyjna	1,98
6	Manuli	branża motoryzacyjna	4,00
7	Toyo	branża motoryzacyjna	3,45
8	Huf Polska	branża motoryzacyjna	3,37
podstrefa sosnowiecko-dąbrowska			
1	Pol-Disc Strefa	produkcja układów hamulcowych	17,98
2	Ergom Poland	produkcja elementów plastikowych do samochodów	4,34
3	AV-EL	produkcja elementów plastikowych do samochodów	1,44
4	Berger	tkaniny i akcesoria do samochodów	5,93

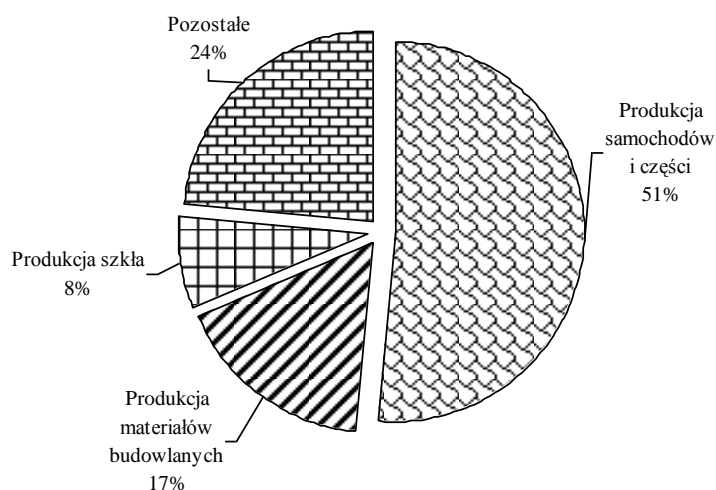
* – kooperant Opla

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej

Ryc. 2. Struktura inwestycji w KSSE pod względem liczby podmiotów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSSE

Ryc. 3. Struktura inwestycji w KSSE pod względem zajmowanej powierzchni gruntów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSSE

Największym nowym inwestorem w branży motoryzacyjnej w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym jest fabryka Opel Polska w Gliwicach. Zakład rozpoczął produkcję w kwietniu 1998 roku. Cztery miesiące później pierwsza Astra Classic opuściła linię montażową. W roku 2000 Opel Polska, jako jedyny na świecie zakład koncernu GM, rozpoczął produkcję nowego mikrowana Opla – Agili. Obecnie ponad 95% produkcji tego modelu

jest eksportowane do większości krajów europejskich. Opel zainwestował w Gliwicach 550 mln USD, a na terenie zakładu zatrudnionych jest ponad 2000 pracowników. Jest on jednym z największych inwestorów zagranicznych na Śląsku, a jego obecność przyczyniła się do pobudzenia gospodarczego tego regionu oraz pozytywnych zmian w strukturze przemysłu. Zakład składa się z tłoczni, wydziału karoserii, lakierni, wydziału montażu głównego oraz dwóch głównych działów nie zajmujących się bezpośrednio produkcją: wydziału jakości i wydziału gospodarki materiałowej.

W ostatnich latach do KSSE zaczynają napływać nowe inwestycje z zakresu produkcji oprogramowania i usług informatycznych. Jednym z obszarów, na których rozwijana jest ta działalność to „Technopark Tychy” istniejący w ramach tyskiej podstrefy KSSE. Na terenie Technoparku preferowanych jest kilka rodzajów działalności – prowadzenie prac badawczo-rozwojowych w dziedzinie nauk przyrodniczych i technicznych, produkcja maszyn biurowych i komputerów, sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej, instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych. Dotychczas na jego obszarze swoją działalność w branży IT uruchomiły firmy: 2Si Software&Serwis, Micomp Systemy Komputerowe i Dot. Serwis.

Z ważnych inwestycji należących do sektora IT należy wymienić działające w Gliwicach Przedsiębiorstwo Wdrażania Postępu Technicznego WASKO założone przez specjalistów z dziedziny fizyki, elektroniki, informatyki, metrologii i mechaniki, byłych pracowników Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Obecnie firma ta ma cztery oddziały w Gliwicach, jeden w Warszawie i zatrudnia 220 pracowników. W strukturach organizacyjnych przedsiębiorstwa działają zakłady: Ekspertyz i Realizacji Projektów, Informatyki, Realizacji Systemów Teleinformatycznych, Aparatury Kontrolno-Pomiarowej i Teletransmisji, Autoryzowany Serwis HP oraz Ośrodek Szkoleniowy. W 2000 roku powstał podmiot zależny WASKOm, którego docelowa siedziba będzie wybudowana na zakupionych terenach (1,6 ha) w gliwickiej podstrefie KSSE. Obecnie firma prowadzi prace dla sektora energetycznego oraz automatyki oferując kompleksowe systemy informatyczne. Przedsiębiorstwo zatrudnia 20 osób. Przedmiotem działalności WASKOm jest świadczenie kompleksowych usług teleinformatycznych dla sektora energetycznego. Drugim podmiotem wchodzącym w skład grupy kapitałowej PWPT WASKO jest portal internetowy hoga.pl.

Sosnowiecko-dąbrowska podstrefa KSSE cechuje się nieco odmienną od gliwickiej i tyskiej strukturą przemysłu wśród dotychczasowych inwestycji. Poza przedstawionymi w tabeli 1 inwestycjami motoryzacyjnymi dominującą rolę odgrywa w tej podstrefie produkcja materiałów budowlanych i elementów wykończenia wnętrz, stolarki okiennej oraz wytwarzanie szkła. W zakresie skupienia inwestycji produkcji materiałów budowlanych największą rolę odgrywa podstrefa ustanowiona na zapleczu Huty „Katowice”, obejmująca obszar 77,49 ha. Jedną z ważniejszych istniejących tam inwestycji to EkoCem o wartości 172 mln PLN – wspólne przedsięwzięcie Huty Katowice i inwestora zewnętrznego w zakresie produkcji cementu, betonu i półfabrykatów betonowych z przeróbki materiałów odpadowych pochodzących z cyklu produkcyjnego huty. Największą inwestycję w tej podstrefie, szacowaną na około 400 mln PLN, rozpoczął amerykański koncern Guardian w zakresie produkcji szkła typu „float”.

Wśród regionalnych agencji działających na rzecz rozwoju województwa należy wymienić Górnośląską Agencję Rozwoju Regionalnego (GARR) oraz Górnośląską Agencję Przekształceń Przedsiębiorstw (GAPP). Obie instytucje powstały w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych. Jednym z głównych działań prowadzonych przez nie jest promocja gospodarcza regionu w kraju i za granicą, mającą na celu zachęcenie przedsiębiorców kra-

jowych i zagranicznych do inwestowania w województwie śląskim, jako jeden z elementów restrukturyzacji gospodarki regionu.

Bardziej lokalny charakter ma tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości. Zazwyczaj powstają one w wyniku działań lokalnych agencji rozwoju finansowanych ze środków gmin. Przykładem takiej inicjatywy jest Gliwicki Inkubator Przedsiębiorczości, który powstał w celu wspierania działalności nowo tworzonych małych i średnich firm. Cel ten realizowany jest poprzez:

- zapewnienie podmiotom miejsca, w którym mogą rozpocząć działalność;
- oferowanie niższych od rynkowych opłat za czynsz;
- świadczenie usług w zakresie rachunkowości, konsultacji prawnych, informacji gospodarczej, reklamy, promocji i marketingu;
- świadczenie usług doradczych;
- świadczenie usług administracyjno-biurowych;
- organizowanie szkoleń z zakresu organizacji i zarządzania firmą, marketingu i finansów firmy, ubezpieczeń obowiązkowych, podstaw prawnych;
- udostępnianie sal konferencyjno-wykładowych.

W Gliwickim Inkubatorze działalność gospodarczą prowadzą podmioty skierowane na innowacyjność i wysokie technologie, stwarzające nowe miejsca pracy dla absolwentów wyższych uczelni. Wiąże się to z bezpośrednim sąsiedztwem Politechniki Śląskiej oraz dużym potencjałem naukowym w Gliwicach. Z oferty Inkubatora korzysta dzisiaj 25 podmiotów gospodarczych, z czego aż 12 w branży IT (tab. 2).

Tabela 2. Przedsiębiorstwa branży IT działające w Gliwickim Inkubatorze Przedsiębiorczości

Lp.	Przedsiębiorstwo	Rodzaj działalności
1	ANT	Tworzenie, serwis i sprzedaż oprogramowania komputerowego, prowadzenie serwisów i baz danych w Internecie, wyszukiwanie i gromadzenie informacji, działalność doradcza i szkoleniowa; handel i serwis sprzętu elektronicznego
2	Click 5	Projektowanie serwisów internetowych, prowadzenie internetowych kampanii reklamowych, tworzenie internetowych serwisów tematycznych
3	elCOM INTERNET	Usługi komputerowe w zakresie projektowania, programowania, konfiguracji, montażu i rozruchu systemów komputerowych, systemów elektroniki przemysłowej
4	ES-System	Produkcja i projektowanie systemów oświetleniowych
5	Fargo	Tworzenie serwisów WWW, prezentacji multimedialnych; usługi poligraficzne i reklamowe, prowadzenie kursów i konsultingu, dostarczanie usług internetowych, wykonywanie oprogramowania
6	Formida – Laboratorium informatyki	Usługi informatyczne – produkcja oprogramowania
7	Intex	Dostawa urządzeń sterujących i automatyki, szkolenia, konsultacje wdrażania systemów

8	Instytut Systemów Przestrzennych i Katastralnych	Tworzenie systemów informacji przestrzennej (sip) i systemów katastralnych, doradztwo, kształcenie specjalistów
9	KRUPA – Systemy Informatyczne	Produkcja i sprzedaż oprogramowania komputerowego (systemów informatycznych) oraz licencji użytkowych; pełny zakres usług informatycznych
10	Ośrodek Badań, Atestacji i Certyfikacji 'OBAC'	Prowadzenie badań atestacyjnych i certyfikacyjnych, opracowywanie ekspertyz technicznych i ekonomicznych oraz wdrażanie systemów jakości; opracowywanie dokumentacji projektowych, konstrukcyjnych i technologicznych
11	Polgat	Tworzenie i doskonalenie systemów zapewniania jakości, seminaria, szkolenia, produkty programowe, doradztwo; usługi w zakresie konsultacji, projektowania, programowania, produkcji, instalacji, rozruchu i serwisu systemów sterowania, automatyki i nadzoru technologicznego procesów przemysłowych i laboratoryjnych; usługi informacyjne
12	Firma Handlowa „PROSPECTA”	Kompleksowa realizacja systemów audiowizualnych (wyposażenie sal konferencyjnych i szkoleniowych) dla odbiorców instytucjonalnych

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych Agencji Rozwoju Lokalnego, Gliwice

PERSPEKTYWY DALSZEGO ROZWOJU PRZEMYSŁU

Zachowanie konkurencyjności gospodarczej regionu powoduje konieczność dalszych zmian w strukturze przemysłowej obszaru Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Wciąż zmniejszający się popyt na wytwarzane tu dotychczas tradycyjne wyroby przemysłowe zmusza do poszukiwania nowej ścieżki rozwoju poprzez podejmowanie na tym obszarze działalności przemysłowych zaliczanych do przemysłu wysokiej techniki i szybkiego wzrostu. Wiąże się to nieodzownie z postulatem przejścia od gospodarki opartej na węglu do gospodarki opartej na wiedzy – GOW (Kukliński 2001). Z tego punktu widzenia konieczna staje się integracja świata biznesu, polityki i nauki w celu wypracowania nowych inicjatyw zmieniających strukturę gospodarki regionu. Dotychczasowe działania w tym zakresie powinny zostać zintensyfikowane. Zauważalna jest potrzeba rozbudowy parków przemysłowych i technologicznych oraz powstanie nowych inkubatorów przedsiębiorczości we współpracy z istniejącymi na tym obszarze jednostkami rozwojowo-badawczymi.

Dla zwiększenia atrakcyjności regionu dla inwestorów zewnętrznych konieczne jest kreowanie nowego wizerunku, rewitalizacja obszarów zdegradowanych – szczególnie w centralnej części okręgu oraz przeniesienie wielkopowierzchniowych zakładów przemysłowych z centrów miast do obszarów peryferyjnych. Wymogiem dalszego rozwoju jest także usprawnienie systemu komunikacyjnego szczególnie w zakresie połączeń transportu

samochodowego i kolejowego. Dużą szansą dla regionu jest perspektywa budowy na tym obszarze autostrad A4 i A1, które to wraz z modernizacją LHS i drogi wodnej Odry umożliwią rozwój ponadregionalnych centrów logistyczno-spedycyjnych.

Dotychczasowe przemiany podążają w dobrym kierunku, jednak od tempa ich realizacji i czasu zakończenia będzie zależał sukces regionu. Trzeba mieć na względzie, że zachodzące przemiany są bardzo zróżnicowane w poszczególnych miastach regionu, co nie sprzyja harmonijnemu rozwojowi całego okręgu przemysłowego.

Literatura

- Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwania dla Polski XXI wieku*, 2001, red. A. Kukliński, Warszawa
Materiały Agencji Rozwoju Lokalnego (www.arl.pl/inkubator.html)
Materiały Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (www.ksse.com.pl)
Tkocz M., 2001, *Restrukturyzacja przemysłu regionu tradycyjnego*, Katowice
Wiedermann K., 2002, *Restrukturyzacja i modernizacja hutnictwa żelaza Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego* (w druku)